

*Aspuddens skola**En skola
i världsklass!*

Vägar till likvärdig bedömning

”Varför skriver de inte så att man förstår? Är det verkligen meningen att vi skall göra detta jobb!”

Citatet ovan handlar om våra kursplaner och betygskriterier. Det kommer inte från elev utan från en lärare. Flera lärare faktiskt. I möten mellan lärare på vår skola och på många andra skolor kommer samma frågor upp om och om igen. Hur kommer det sig att våra centrala styrdokument med mål och betygskriterier är så otydliga? Och: Varför måste vi skriva om målen och betygskriterierna?

När man dessutom vet att svensk skola har problem med likvärdig bedömning, mellan kommuner, inom kommuner, mellan skolor och inom skolor börjar man förstå vidden av problemet.

Några svårigheter

Sambanden mellan otydligt formulerade betygskriterierna och brister i bedömningen är tydliga: Otydliga styrdokument öppnar för olika tolkningar som i sin tur ger upphov till bristande likvärdighet i bedömningen! Det är en allvarlig problembild som tornar upp sig. Eftersom problematiken är ett nationell kan det kännas hopplöst för den egna skolan att hitta en lösning. Paradoxalt nog är det dock på den enskilda skolans nivå som problemet måste lösas och det finns gott hopp att vi klarar det men för att lösa detta måste vi komma runt ett annat problem: frånvaron av ett gemensamt yrkesspråk.

Ett första steg mot en lösning

Den svenska lärarkåren lider av ett gemensamt problem: Vi saknar ett yrkesspråk! Detta innebär inte att lärare brister i professionalism eller kapacitet och det är inte svårt att förklara. Lärare måste behärska ett språk som upplevs autentiskt för att förstås av eleverna, både semantiskt och känslomässigt! Men det är likväl ett problem. Problemet blir väldigt tydligt i frågan om bedömning där kraven på att vara exakt är stora. Dessutom är det många som är intresserade av att vara med och forma vårt yrkesspråk. Både forskare inom pedagogik, metodik och didaktik erbjuder intressanta begrepp och teorier som ska hjälpa oss att närma oss bedömningsproblematiken. Om dessa begrepp vore desamma som används i våra styrdokument, kursplaner och betygskriterier, så skulle vi vara nära en lösning men så är inte fallet. Ett gemensamt yrkesspråk för lärarna måste utgå från våra styrdokument. Forskarnas begrepp och teorier är viktiga bidrag

Aspuddens skola

En skola
i världsklass!

men de måste komma i andra hand. Vad finns det då för begrepp i våra styrdokument som kan hjälpa oss i uppbyggandet av ett yrkesspråk? Begrepp som kan hjälpa oss i vårt tolkningsarbete!

Ett andra steg mot en lösning

Det viktigaste begreppet är utan jämförelse begreppet **kunskapskvalitet**. På skolverkets hemsida gavs följande svar på frågan om hur betygssättning skall gå till:

Utgångspunkt för det svenska betygssystemet är att betygsstegen skall avspegla olika kunskapskvaliteter där olika kunskapsformer, till exempel fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet, samverkar.

Läraren måste alltid göra en sammanfattande professionell helhetsbedömning av elevens kunskapskvaliteter utifrån kriterierna för ett betygssteg.

Precis som många begrepp i våra styrdokument så definieras inte detta centrala begrepp. Detta visar Davidsson i sin utredning *Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan* och han är den förste som faktiskt gör ett försök att ge ett normerande förslag på hur flera centrala begrepp skall definieras. Hur skall då begreppet kunskapskvalitet förstås. Davidsson skriver att det "anger typ av kunskaper och nivåer av kunskap". En kunskapskvalitet är en förmåga, manuell eller intellektuell, som en elev kan besitta. Begreppet är komplicerat då man direkt tänker i termer av bättre eller sämre (hög eller låg kvalitet) men så bör man inte tänka. Däremot kan man tänka att olika kunskapskvaliteter ligger på olika svårighetsnivåer.

Begreppet kunskapskvalitet har haft svårt att sätta sig av flera anledningar. Därför kan man se det benämnas på flera olika sätt i litteraturen, t ex kunskapsuttryck, tankequaliteter eller förmågor. Om man för framtiden får önska något så skulle nog begreppet förmågor vara det bästa. Det är lättast att förstå och det ger inte dubbla associationer som begreppet kunskapskvalitet gör.

Ett tredje steg mot en lösning

När man väl förstår vad en kunskapskvalitet är så kan tolkningsarbetet inledas. Det första steget blir att identifiera kunskapskvaliteterna i de olika ämnena. Kunskapskvaliteterna står att finna i strävansmålen och bedömningens inriktning om man skall tro kursplanetextens inledning men naturligtvis så finns de i såväl uppnåendemål som betygskriterier.

Aspuddens skola

En skola
i världsklass!

När identifieringsarbetet är gjort kan man med fördel låta ämnesrepresentanter från olika stadier mötas och hitta de röda trådarna. Man kan t o m låta olika ämnen jämföra sina kunskapskvaliteter och även här kommer man att se en hel del likheter. Förmåga att se samband mellan t ex orsaker och följder återkommer i flera ämnen. Den stora fördelen med att hålla sig strikt till kunskapskvaliteterna är att man slipper fastna i diskussioner kring stoff och metodik. Det är också intressanta diskussioner men de måste komma in på ett senare stadium. Innehåll och metodik är nära sammanknutna med kunskapskvaliteterna men eftersom kunskapskvaliteterna utgör grunden för målen så måste stoff och metodik komma i andra hand. De får bli medlen för att nå målen!

Ämnena skiljer sig markant åt. I språk kan man t ex koncentrera sig kring ett fåtal kunskapskvaliteter men i SO kan listan bli mycket lång. Detta har att göra med det språk som används i kursplanerna och att man haft stora redaktionella svårigheter vid deras framtagande. Därför måste man försöka samla likartade kunskapskvaliteter under gemensamma rubriker.

Ett fjärde steg mot en lösning

Eleven skall beträffande natur och människa

– ha kunskap om olika energiformer och energiomvandlingar samt vid tekniska tillämpningar miljö-, resurs- och säkerhetsaspekter,

Är det någon som på fullaste allvar tror att dessa uppnåendemål i fysik, årskurs 9 skall förstås av en elev? Knappast! Citatet kommer från kursplanen i fysik och är ett bevis på att vi som lärare måste konkretisera det som står i kursplanerna. Vi får inte glömma att Lpo94 hade stora demokratiska visioner och att man vet att elever som förstår målen också presterar bättre. Det fjärde steget för en skola blir att hitta goda principer för sina målformuleringar och därefter med betygskriterierna som grund hitta tydliga sätt att visa progressionen mellan betygsstegen.

Här skisseras två möjligheter. Den första bygger på det nätverksarbete som bedrevs i Utbildningsförvaltningens regi och det andra på forskarna Anderson, Bloom och Krathwohl. De kan säkert komplettera varandra.

Utbildningsförvaltningens förslag till plattform för generella betygskriterier är grundat på kunskapskvaliteter. De är dock ämnesoberoende och fungerar främst som pedagogiskt stöd och bör kompletteras med ämnesspecifika kunskapskvaliteter.

Aspuddens skola

En skola
i världsklass!

Godkänd / När målen:

Kan, har kunskap om, känner till begrepp, redogör, beskriver et c

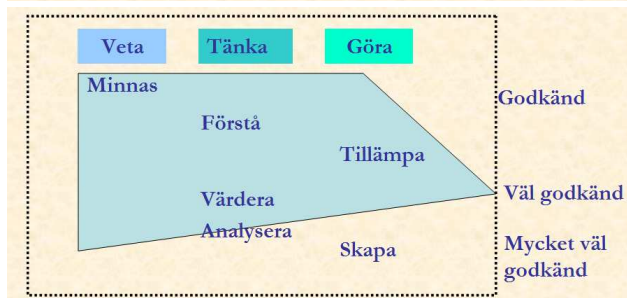
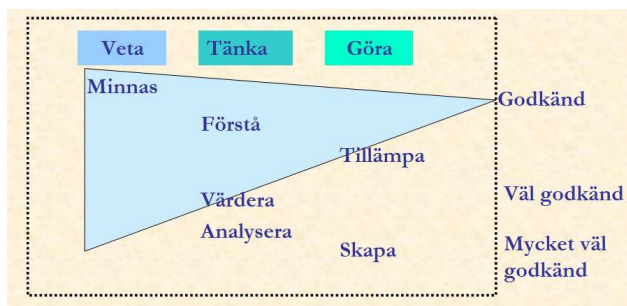
Väl Godkänd / Överträffar målen

Använder kunskaper på ett självständigt sätt, jämför, motiverar, kommunicerar, argumenterar et c

Mycket Väl Godkänd

Ser samband och helheter, skapar ny kunskap, formulerar frågor, granskar kritiskt, drar slutsatser et c

Det andra alternativet är inspirerat av Anderson, Bloom och Krathwohl och bygger också på kunskapskvaliteter. Bilderna täcker inte alla kunskapskvaliteterna på något sätt men varje ämne har möjlighet att ordna kunskapskvaliteterna på detta sätt.

Aspuddens skola

En skola
i världsklass!

Ytterligare möjligheter

För den skola eller lärare som nått långt i arbetet med kunskapskvaliteter öppnar sig ytterligare möjligheter. De kan användas som redskap för att visa var eleven ligger i sin kunskapsutveckling och fungerar utmärkt som utgångspunkter för individuella utvecklingsplaner och även i åtgärdsprogram.

För den skola som antar utmaningen att genomgå ett gemensamt tolkningsarbete och konkretiserar mål och betygskriterier finns goda möjligheter till ökad samsyn och därmed en ökad likvärdighet i bedömningen. Det finns naturligtvis fler metoder för att öka den. Gemensam rättning et c men först när man har en uttalad gemensam bas att utgå från kan dessa metoder ge full effekt.

En annan stor vinst är att skolan kan förtydliga sitt kunskapsuppdrag gentemot elever och deras vårdnadshavare. Om alla lärare talar samma språk kommer skolan att framstå som enhetlig, tydlig och professionell.

Två nedslag i praktiken

Arbetet med mål och betygskriterier har pågått under flera år på Aspuddens skola. Det är naturligt att så sker då centrala förändringar sker och utvärderingar visar att vi inte varit tillräckligt tydliga. De två nedslagen visar hur F-3 arbetat med sina mål och hur en lärare arbetat med att konkretisera kunskapskvaliteterna tillsammans med sina elever i årskurs 9.

Målarbete F-3

Bakgrund

När projektet om likvärdig bedömning påbörjades var vi många lärare från skolan, F-9, som deltog i olika ämnen. Arbetsförlagd tid fick användas för att på djupet studera och gemensamt tolka innehållet i kursplanerna. I vår grupp F-3 var vi speciellt inriktade på ämnena svenska och matematik eftersom vi alla undervisar i dessa ämnen. En tidig diskussion var att om vi skulle bedöma eleverna likvärdigt måste vi alla vara överens om hur vi tolkade kunskapskravet i kursplanen.

Samtidigt påbörjades arbetet med skolans Röda Tråd; kunde vi gemensamt hitta kunskapskvaliteter som vi ville utveckla genom alla stadier F-9. Vi ville bort från tidigare checklistor av viktiga områden för varje årskurs och istället lyfta fram gemensamma områden som kvalitativt förändrades över årskurserna. Lite senare kom nya arbetsuppgifter för oss lärare som IUP och skriftliga omdömen vilket gjorde att vi funderade om vi kunde skriva ett måldokument F-3 som vi kunde använda i detta arbete. Ytterligare senare kom en ny arbetsuppgift, det nationella provet för årskurs 3, som gjorde att vi fick förändra kunskapskravet för årskurs 3.

Aspuddens skola

En skola
i världsklass!

Vad vi har gjort

Vi har skrivit måldokument i svenska och matematik för varje årskurs F-3 där vi skrivit vad eleven ska kunna inom olika områden. Då vi under arbetets gång vid ett flertal tillfällen stannade upp för att diskutera vilken betydelse olika ord och begrepp stod för, att hitta gemensamt vokabulär är inte lätt, kompletterade vi kunskapskraven med beskrivande kriterier d.v.s. med exempel beskriva vad vi menade att eleverna skulle klara av för att nå kunskapskravet. Kunskapskraven fick ju inte bli tomma ord. Vi har träffat lärare från andra stadier och diskuterat de olika stadiernas måldokument. Vi har reviderat vårt måldokument flera gånger, nu senast i maj 2009 efter att vi använt det nationella provet för årskurs 3 för första gången.

Nuläge och vad vi arbetar vidare med

Vi har ett för oss lärare tydligt måldokument i svenska och matematik som vi fortsätter revidera, nu gäller det årskurs 1 och 2 som en konsekvens av den tidigare revideringen av målen i årskurs 3.

Vi har diskuterat att göra måldokumentet anpassat till eleverna så att det också blir tydligare för dem men det arbetet är bara på idéstadiet.

Vi kommer att utöka måldokumentet i samtliga ämnen.

Vi behöver arbeta vidare på den Röda Tråden F-9, så att vi inte fastnar i arbetet med att bara utveckla gemensamma kunskapskvaliteter inom det egna stadiet.

Presentation av Tema Ondska - världskrigens tid 1914-1945 (historia, samhällskunskap och svenska), årskurs 9

Syfte och mål: Eleverna ska få fördjupad kunskap om världskrigens tid med hjälp av litteratur, lyrik och faktatexter. Eleverna ska få möjlighet att uttrycka sig kreativt i både bild, text och dramatisering. De ska få ökad förståelse för begreppet demokrati.

Frågor som kursen tar upp: Vilka strömningar och idéer i samhället möjliggjorde två världskrig? Hur kunde Hitler få med sig en hel nation? Vad får människor att begå så onda handlingar? Hur var förintelsen möjlig? Vilka bekämpade nazismen, vilka goda krafter kom fram? Varför finns det nazister och främlingsfientlighet än idag?

Arbetsätt:

Tanken var att eleverna parallellt med faktainläsning och lektionsföreläsningar skulle få möjlighet att uttrycka sig kreativt och tillämpa sina kunskaper praktiskt.

- *Avsnittet inleddes med en bildanalys (en döende övergiven pojke på en gata i Warszawas getto). Eleverna fick förutsättningslöst (utan närmare information om bilden) göra en så kallad kortskrivning, Vad ser de på bilden, vilka är personerna på bilden, vad gör de, vad händer efter att bilden har tagits o s v? Vid kursens slut återkommer bilden och eleverna får på nytt skriva vad de ser i bilden. Detta har sin poäng med att eleverna själva ska få upp ögonen för sin*

Aspuddens skola

En skola
i världsklass!

kunskapsinhämtning och rent konkret se vad de lärt sig och har förvärvat för kunskaper för att närmare kunna beskriva ett historiskt bilddokument.

- Ytterligare fria skrivuppgifter under kursens gång är brev från skyttegravan under första världskriget, en dikt utifrån en bild som målats till musik inspirerat av temat samt en skildring av ett påhittat möte med en nynazist (argumenterande övning).
- Debatterande skrivuppgifter är förutom mötet med nynazisten en essä kring ondskan och godhet. Ex på fråga: Människans ondskan och godhet genom tiderna - Under andra världskriget beordrades helt vanliga män att begå extrema våldshandlingar (avrättningar av kvinnor och barn, massavrättningar och tortyr i koncentrationslägren et c). Hur kunde till synes helt vanliga män förvandlas till monster? Berätta vad du vet om denna förvandling utifrån rådande samhällsförhållanden, politiska ideologier och levnadsvillkor? Skulle vem som helst kunna döda? Vad fanns det för möjligheter för den enskilda människan att gå emot strömmen och trotsa order? Fanns det några goda krafter som verkade mot kriget och nazismens ideologi?
- Eleverna har också fått dramatisera en scen från Andra världskriget. Ex på uppgift: Två tre soldater sitter i en landstigningsbåt som strax ska bogseras över engelska kanalen till Normandie i Frankrike. Deras uppgift är att vada i land, storma upp för en sluttning och inta en tysk befästning. Spela upp en kort scen om dessa män. Ta med följande:
 - Hurdana är dessa män? Naturligtvis är de olika. Någon är kanske rädd, en annan sorglös. Det finns optimister, skämtare, de som tycker om spänningen, eller tänker på döden. Någon är trygg, en annan är irriterad.
 - Nervositeten stiger ju närmare de kommer den franska kusten. Explosionerna blir starkare och smattret från kulprutorna hörs.
 - Låt en person vara utkik, som rapporterar vad som händer runtomkring, de övriga reagerar på detta. Hur avslutas scenen?
- Vi har sett filmer (Pianisten och American History X) och eleverna har fått skriva filmanalyser.
- Eleverna har fått göra bildanalyser av nazistisk propaganda samt måla en bild på tema ondskan och godhet och därefter (vid ett tillfälle) brodera detaljer ur målningen på textilslöjden.
- Aspuddens skola har sedan tioalet år tillbaka en tradition att låta eleverna få möta en överlevande från de nazistiska förföljelserna och förintelslägren. Detta möte brukar följas av en frågestund samt en skrivuppgift.
- Under hela kursmomentet debatteras och diskuteras det på lektionstid kring frågor om etik, moral, människans enskilda ansvar för sina handlingar, gruppstryck etc.
- Provet på historieavsnittet är uppdelat i dels en muntlig del där eleverna får placera bilder (från mellankrigstiden och Andra världskriget) i kronologisk ordning och i grupp

Aspuddens skola

En skola
i världsklass!

diskutera händelseförlopp och orsaker och konsekvenser, och dels i en skriftlig del där de skriver en längre essä. (se exempel på uppgift ovan)

Egna reflektioner:

Tankar som väckts hos mig som pedagog är hur man kan öka begreppsförståelsen hos eleverna. Hur kan man förankra viktiga begrepp som demokrati så att det blir levande och tillämpbart?

Under våren 2009 provade jag en examinationsmodell med min niondeklass, ett så kallat So-samtal där eleverna i mindre grupp fick redogöra för sin egen kunskapsinhämtning och argumentera för hur de själva tyckte att de förhöll sig till kunskapsmålen samt de olika betygskriterierna. Syftet var dels att de skulle bli medvetna om sin egen arbetsinsats och själva kunna dra slutsatser kring det vi tagit upp på kursen samt att de skulle känna sig delaktiga i betygprocessen.

Exempel på frågor som So-samtalet rörde sig kring är:

1. Hur har vi inom So-arbetet tagit upp demokratibegreppet? Ge exempel? Vad är förutsättningen för en demokrati tycker du? Vilka hot ser du mot demokratin idag?
2. Vilken epok/ enskild händelse tycker du har påverkat mänskligheten (vårt sätt att leva, tänka och tro) mest? Motivera! Vad borde människan ha lärt sig av historien hittills?
3. Vilka är hoten mot en hållbar utveckling i framtiden?

Här följer utdrag ur en av elevutvärderingarna:

4. Filmer, filmanalyser

- a) Pianisten
- b) American history X

Kunskapskvalitet som tränats: dra paralleller, se sammanhang, dra egna slutsatser.

På detta moment har jag (Ringa in)

- j) lärt mig mycket
 k) Lärt mig något litet
 l) Lärt mig ingenting

Hur var momentet att jobba med?

- j) Roligt
 k) Okej att göra
 l) Meningslösa uppgifter

5. Debatter och diskussioner

- a) på lektionerna (t.ex när vi pratade om vem som utfört den "värsta handlingen" osv)
- b) som prov

Kunskapskvalitet som tränats: argumentera, byta perspektiv, fakta kunskap.

Aspuddens skola

En skola
i världsklass!

På vilken del av provet tycker du att du bäst fick visa dina kunskaper? Varför?

- a) Läxförhören om Första världskriget och Mellankrigstiden
- b) Rollspelet
- c) Gruppdiskussionen kring bilderna
- d) Essän
- e) Det påhittade mötet med en nynazist- berättelse baserad på faktauppgifter från tidning.

Jag tror att jag lärde mig mer på att skriva en essä än att göra ett klassiskt prov med ärtalsfrågor. Jag fick lägga min personliga prägel på det blandat med fakta kunskap. Det var svårt men samtidigt roligt då jag verkligen fick visa vad jag går för. Man fick verkligen öva sig på att dra egna slutsatser och argumentera för sina åsikter. Jag hoppas att vi får skriva fler essäer i framtiden.

För texten stod Micael Pettersson & för de praktiska exemplen stod Annika Pauli och Mi Lodell

Författarpresentationer

Mi Lodell är svensk- och SO-lärare på Aspuddens skola och driver projekt för hur media kan integreras i flera skolämnen.

Annika Pauli är speciallärare på Aspuddens skola och har byggt upp ett system för testning och diagnostisering.

Micael Pettersson arbetar som lärare och biträdande rektor på Aspuddens skola, skrivit flera SO-läromedel och har bl a medverkat i utvecklingen av en nationell prov- och bedömningsbank i samhällskunskap för Skolverket.

Några litteraturtips

Anderson & Krathwohl: *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing - A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives* (2001)

Arevik & Hartzell: *Att göra tänkande synligt - En bok om begreppsbasead undervisning* (2007)

Colnerud & Granström: *Respekt för lärare. Om lärares professionella verktyg - yrkesspårk och yrkesetik* (1993)

Gustafsson: *Vad är kunskap? En diskussion om praktisk och teoretisk kunskap* (2002)

Hortlund: *Bedömning av kvalitativ kunskap*

Korp: *Bedömning - hur vad och varför* (2003)

Måhl. *Vad krävs nu?* (1998)

Kursplaner och betygskriterier: Skolverket, (2000)

Skola för bildning: SOU (1992)

Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan - Förslag till nytt mål- och uppföljningssystem: SOU [Davidsson] (2007)